

OFFICIAL PRESS RELEASE

11 Tisema 2020

Tu'utu'uni ki he Fokotu'utu'u Ngāue Fakapa'anga

Na'e tali 'e he Poate 'a e kau Talēkita 'o e Pangikē Pule Fakafonua 'o Tonga' hili 'enau fakataha 'i he 'aho 8 'o Tisema 2020, ke kei hoko atu pē 'a e ngaahi tu'utu'uni ngāue fakapa'anga lolotonga' 'a ia 'oku hā atu 'i lalo'. 'Oku fakataumu'a eni ke ngāue'aki 'a e hulu 'i he pa'anga ngāue 'a e ngaahi pangikē, ke nō atu ki he ngaahi sekitoa fakatupu' pea mo tokoni'i e 'ekonōmika 'a e fonua' mei he ngaahi uesia 'o e COVID-19.

- a. Ke hoko atu pē hono ta'etotongi 'a e tupu (interest) 'i he ngaahi 'akauni pa'anga ngāue 'a e ngaahi pangikē' (Exchange Settlement Account) 'oku fakahū 'i he Pangikē Pule' (zero interest rate policy).
- e. Ke 'oua 'e toe ma'ulalo hifo 'i he peseti 'e 80 'a e lahi e ngaahi nō 'oku tuku atu 'e he ngaahi pangikē 'o fakahoa ki he lahi 'o 'enau ngaahi fakahū pa'anga' (loans/deposit ratio).
- f. Ke tu'uma'u pē 'a e lahi 'o e pa'anga 'a e ngaahi pangikē fakakomēsiale', 'a ia 'oku tu'utu'uni fakalao ke tauhi 'i he Pangikē Pule' (Statutory Reserve Deposit) 'i he peseti 'e 10.
- h. Ke tauhi pē 'a e tu'unga 'o e hikihi 'i he totongi 'o e ngaahi koloa' (inflation reference rate) ke 'oua na'a laka hake 'i he peseti 'e 5.
- i. Muimui'ofi 'a e lahi 'o e pa'anga ngāue 'a e ngaahi pangikē, pea holoki e peseti 'oku tu'utu'uni fakalao ke tauhi 'i he Pangikē Pule' (SRD) 'oka fiema'u.
- k. Vakai'i 'a e tu'unga 'oku 'i ai 'a e pa'anga tefito 'a e ngaahi pangikē ke fe'unga, pea liliu 'a e tu'utu'uni lolotonga' 'i ha taimi 'e fiema'u ai.
- l. Fakafaingofua'i 'a e ngaahi tu'utu'uni fekau'aki mo e fetongi pa'anga muli' 'i ha taimi 'e fiema'u ai.
- m. Hokohoko atu pē 'a e founa lolotonga ki hono fakatau 'a e ngaahi pōnite 'a e Pule'anga'.
- n. Tauhi 'a e fetu'utaki vāofi mo e ngaahi kautaha fakapa'anga' ke fakapapau'i 'oku nau 'i ha tu'unga mateuteu fe'unga.
- ng. Hoko atu pē hono faka'ata kitu'a 'a e ngaahi tu'utu'uni ngāue 'a e Pangikē Pule' 'aki hono fakahā atu 'i he ngaahi fanongonongo tuku atu ki he kakai 'o e fonua'.
- o. Muimui'ofi 'a e ngaahi uesia 'o e mafola fakamāmani lahi 'a e COVID-19 'i he ngaahi ngāue fakapa'anga' telia ha ngaahi faka'ilonga 'o ha tu'ulaveangofua.
- p. Fakapapau'i 'oku hokohoko atu pē 'a e talangofua 'a e ngaahi pangikē mo e ngaahi kautaha fakapa'anga' 'oku 'ikai ko ha pangikē ki he ngaahi tu'utu'uni Fakapule'anga fekau'aki mo e COVID-19, pea 'i he taimi tatau 'oku kei fakahoko pe 'a e ngaahi ngāue fakapa'anga' ki he kakai 'o e fonua'.

Na'e lipooti 'e he Kōvana 'o e Pangikē Pule', Sione Ngongo Kioa, ōku tupu māmālie pē á e ngaahi ngāue faka'ekonōmika fakalotofonua' 'i he māhina Sepitema 2020. Í he vakai ki he sekitoa ngoue', vaotātāa mo e toutai', naé kake á e lahi ó e ngoue moe toutai naé fakatau atu ki tuápule'anga'. Naé hā mai á e kake 'i he ngaahi ngāue mei he sekitoa fakatupu koloa' 'i hono fakakakato e ngaahi polōseki ki hono toe langa foóu ó e ngaahi loki ako mo e ngaahi ápi nofo'anga é niíhi. Naé kake foki moe ngaahi nō tuku atu ki he sekitoa felāveí moe fakatupu koloa ó tokoni ki he tupu faka'ekonōmika fakalukufua'. Óku kei uesia lahi pē á e ngaahi ngāue 'i he sekitoa ngāue' makatu'unga mei hono tāpuni á e kau'āfonua' mei he fefolau'aki'. Naé holo foki mo e ngaahi koniteina ne lēsisita' ó fenāpasi moe holo e totongi pa'anga ki he koloa hū mai' he māhina Sepitema 2020. Óku lahi foki mo e ngaahi pisinisi óku tuai á hono aútaki mai 'enau ngaahi uta koloa mei muli', makatu'unga mei he fonu á e ngaahi taulanga 'i muli', ngaahi sivi fakakolonitini foóu óku tñaki mai', pehē ki hono fetongi ó e kau kauvaka he ngaahi vaka uta koloa'.

Na'e kake síi 'a e tu'unga hikihi ó e totongi koloa fakalūkufua' 'i he māhina kae holo 'i he taú ki Sepitema 2020 áki 'a e peseti 'e 0.6 (māhina) mo -0.9 (taú). Naé makatu'unga e hiki he māhina' 'i he hiki e totongi ó e koloa meákai fakalotofonua'. Ko e holo á e tu'unga hikihi ó e totongi koloa' 'i he taú', naé ma'ulalo ange ia he holo peseti 'e 1.6 'i he māhina kuoósi', mo e holo peseti 'e 0.4 'i Sepitema 2019. Naé tupu á e holo fakatau' mei he holo fakatouósi á e totongi ki he ngaahi koloa fakalotofonua' mo e ngaahi koloa hū mai mei muli'. Ko e lahi taha á e holo' mei he totongi úhila', koloa meákai', Kava Tonga', mo e ngaahi totongi fefonongaáki'.

Naé lahi ange á e tu'unga 'o e pa'anga talifaki 'i muli' (foreign reserves) í he māhina moe taú ki Sepitema 2020 áki á e \$20.4 miliona moe \$85.7 miliona, ki he \$576.5 miliona ó feúnga ia mo e māhina 'e 10.0 'o e ngaahi koloa mo e ngāue hū mai mei muli'. Na'e makatu'unga 'a e tupu ko eni mei he lahi ange á e ngaahi tokoni fakapa'anga ki he patiseti á e Pule'anga', pa'anga ki he ngaahi polōseki langa fakalalakaka', pehē foki ki he talafi pa'anga taautaha mai mei muli'.

Óku kei malu pē 'a e fai fatongia 'a e ngaahi pangikē, 'o pou pou ki ai 'a e mālohi 'o 'enau pa'anga tefito', pehē ki he 'enau ngaahi tupu' (profits). Na'e toe holo 'a e lahi 'o e ngaahi fakahū pa'anga' ne tuku atu' 'i hono fakahoa ki he lahi 'o e ngaahi nō (loans/deposit ratio) í Sepitema 2020, ki he peseti 'e 74.0 mei he peseti 'e 75.5 í he māhina' kuo'osi'. Óku ma'ulalo eni 'i he tu'unga ma'ulalo taha óku tu'utu'uni' á ia ko e peseti 'e 80, tupu mei he lahi ange e tupu 'o e ngaahi fakahū pa'anga' (deposits) í he tupu á e ngaahi nō (credit growth). Ko e 'avalisi 'o e totongi tupu' 'i he nō mo e fakahū pa'anga' (weighted average interest rate spread) naé holo fakatou'osi 'i he māhina' 'aki 'a e poini peseti 'e 7.1, pea 'i he ta'u' ki Sepitema 2020 'aki 'a e poini peseti 'e 45.7 ki he peseti 'e 5.598. Na'e makatu'unga eni mei he holo 'a e totongi tupu' 'i he ngaahi nō (lending rates).

Makatu'unga pea mei' he ngaahi fakamatala kuo fakahā atu 'i 'olunga', óku kei fakafuofua pe é he Pangikē Pule é holo á e tu'unga faka'ekonōmika 'a e fonua' í he kahaú vave mai'. Óku kei ámanaki pē é fakafiemālie pē 'a e tu'unga ó e pa'anga talifaki 'i muli' 'o lahi ange 'i he māhina 'e 3 'o e koloa hū mai', pea kei ma'ulalo pē 'á e tu'unga 'o e totongi koloa fakalūkufua' i he peseti 'e 5. Ko e ngaahi pangikē 'oku kei malu pē mo 'enau ngaahi ngāue', pea kei hulu pē mo 'enau pa'anga ngāue'. 'Oku mātu'aki tokanga 'a e Pangikē Pule' ki hono muimui'í ofi 'a e ola 'o e ngaahi ngāue faka'ekonōmika' mo fakapa'anga', pea mateuteu ke liliu 'a e ngaahi fokotu'utu'u ngāue fakapa'anga lolotonga' 'o ka fiema'u ke pukepuke 'aki 'a e ma'uma'uluta fakalotofonua' mo fakatu'apule'anga', pea ke tokoni foki ki he tupu faka'ekonōmika fakalūkufua'.

Ki ha ngaahi fakamatala fakaikiiki kātaki 'o fetu'utaki ki he:

Tafa'aki 'Ekonōmika

Telefoni: (676) 24 057

Fax: (676) 24201

Email: nrbt@reservebank.to